KORPORATIV TAYYORLASH MEXANIZMLARINING TUZILISHI VA MAZMUNI: SINERGETIK TAHLIL

Raxmonova Manzura Shokirovna
Qo'qon davlat universiteti mustaqil izlanuvchi Pedagogika kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bo'lajak o'qituvchilarni tarbiyaviy faoliyatga korporativ tayyorlash mexanizmlarining tuzilishi va mazmuni sinergetik tahlil asosida ko'rib chiqilgan. Korporativ tayyorlashning tashkiliy-boshqaruv, mazmuniy-metodologik va kommunikativ-refleksiv bloklari ochib berilgan, ular o'rtasidagi sinergetik o'zaro aloqalar tavsiflanib, samaradorlikni oshirish yo'llari asoslab berilgan.*

Kalit so'zlar: *korporativ tayyorlash, sinergetik tahlil, mexanizmlar tuzilishi, bo'lajak o'qituvchi, tarbiyaviy faoliyat, kasbiy hamjamiyat, mentor-tizimi, refleksiya, o'z-o'zini tashkil etish, pedagogik integratsiya.*

Аннотация: *В данной статье на основе синергетического анализа рассматриваются структура и содержание механизмов корпоративной подготовки будущих учителей к воспитательной деятельности. Раскрыты организационно-управленческий, содержательно-методологический и коммуникативно-рефлексивный блоки корпоративной подготовки, охарактеризованы синергетические взаимосвязи между ними и обоснованы пути повышения эффективности.*

Ключевые слова: *корпоративная подготовка, синергетический анализ, структура механизмов, будущий учитель, воспитательная деятельность, профессиональное сообщество, система менторства, рефлексия, самоорганизация, педагогическая интеграция.*

Abstract: *This article examines the structure and content of corporate training mechanisms for future teachers in educational activities based on synergetic analysis. The organizational-managerial, content-methodological and communicative-reflective blocks of corporate training are revealed, the synergetic interrelations between them are characterized and ways to improve effectiveness are substantiated.*

Keywords: *corporate training, synergetic analysis, mechanism structure, future teacher, educational activity, professional community, mentoring system, reflection, self-organization, pedagogical integration.*

Pedagogik ta'limning zamonaviy talablari o'qituvchi tayyorlash jarayoniga tubdan yangicha yondashishni taqozo etmoqda. An'anaviy individual tayyorgarlik modeli ko'p hollarda talabalarda tarbiyaviy faoliyat uchun zarur bo'lgan kasbiy kompetentliklarning shakllanishini to'liq ta'minlay olmayapti. Buning asosiy sababi shundaki, haqiqiy pedagogik faoliyat yolg'iz emas, balki jamoaviy, hamkorlikdagi mehnat sifatida amalga oshiriladi. Demak, tayyorgarlik ham shunga mos ravishda tashkil etilishi zarur. Korporativ tayyorlash — bu kasbiy hamjamiyat ichida birgalikda o'qish, tajriba almashish va professional

kompetentlikni jamoaviy ravishda rivojlantirishga asoslangan modeldir. So'nggi yillarda jahon pedagogik amaliyotida (Finlyandiya, Singapur, Janubiy Koreya) ushbu yondashuv o'qituvchi tayyorlashning eng samarali shakli sifatida tan olinmoqda. Ushbu maqolada korporativ tayyorlash mexanizmlarining tuzilishi va mazmuni sinergetik tahlil asosida o'rganiladi.

«Korporativ tayyorlash» tushunchasi ta'lim sohasiga iqtisodiyot va boshqaruv fanlaridan kirib kelgan bo'lib, dastlab korxonalarda xodimlarni birgalikda o'qitish shakllarini ifodalaган. Pedagogik ta'limga nisbatan esa bu tushuncha Professional Learning Community (PLC) — kasbiy o'quvchi hamjamiyat g'oyasi bilan chambarchas bog'liqdir (DuFour, 2004). Korporativ yondashuv deganda talabalar, o'qituvchilar, mentor-pedagoglar va amaliyot bazasi mutaxassislarining birgalikda maqsadli kasbiy o'sishi nazarda tutiladi.

Sinergetika nuqtai nazaridan korporativ tayyorlash muhiti ochiq, nolinear va o'z-o'zini tashkil etuvchi tizimning barcha xususiyatlarini o'zida mujassamlashtiradi. Birinchidan, u ochiq tizimdir: tashqi muhit — ta'lim muassasalari, ota-onalar, mahalla, jamiyat — bilan doimiy axborot va energiya almashuvi bo'ladi. Ikkinchidan, u nolinear tizimdir: har bir ishtirokchining hissasi butun guruhning o'sishini misli ko'rilmagan darajada kuchaytirishi mumkin — bu sinergetik effektdir. Uchinchidan, u o'z-o'zini tashkil etuvchi tizimdir: tashqi nazorat minimallashtirilib, ichki motivatsiya va o'zaro mas'uliyat asosiy harakatlantiruvchi kuch bo'lib xizmat qiladi.

H.Haken tomonidan asoslangan «slave principle» (bo'ysunish printsipi) bu yerda ham namoyon bo'ladi: korporativ muhitda «attraktor» vazifasini o'ynaydigan umumiy kasbiy maqsad butun tizimni o'ziga tortib, har bir a'zoning xulq-atvorini muvofiqlashtiradi. Natijada tizim ichida o'z-o'zidan tartib paydo bo'ladi — bu sinergetikaning asosiy kashfiyotidir.

Korporativ tayyorlash mexanizmlarini tizimli tahlil qilish uchun uch blokli model taklif etiladi. Ushbu model sinergetik paradigma asosida qurilib, har bir blok nafaqat mustaqil vazifani bajaradi, balki boshqa bloklarga ta'sir qilib, umumiy tizimning sinergetik salohiyatini oshiradi.

Birinchi blok — tashkiliy-boshqaruv bloki. Bu blok korporativ tayyorlash tizimining «skelet»i bo'lib, quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi: (a) maqsad va natijalarni jamoaviy belgilash — barcha ishtirokchilar umumiy kasbiy o'sish maqsadini birgalikda shakllantiradi; (b) resurslarni taqsimlash — vaqt, makon, axborot va inson resurslari oqilona tashkil etiladi; (c) monitoringni ta'minlash — jarayonning har bir bosqichida sifat va samaradorlik ko'rsatkichlari kuzatib boriladi. Sinergetik jihatdan bu blok tizimga dastlabki tartibni kirituvchi, kaos holatidan tartibli harakatga o'tishni ta'minlovchi «parametr poryadka» (tartib parametri) vazifasini bajaradi.

Ikkinchi blok — mazmuniy-metodologik blok. Bu blok korporativ tayyorlashning «yuragi» bo'lib, quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi: (a) o'quv dasturlarini integratsiyalash — pedagogika, psixologiya va amaliyotni bir-biriga bog'lovchi modulli tuzilma; (b) loyiha texnologiyalarini qo'llash — haqiqiy pedagogik muammolarni jamoaviy hal etish; (c) case-

study va muammoli ta'lim — real amaliyotdan olingan vaziyatlarni birgalikda tahlil qilish; (d) zamonaviy raqamli platformalardan foydalanish — masofaviy hamkorlik va bilimlarni saqlash. Nolinearlik tamoyili bu blokda yaqqol namoyon bo'ladi: kichik bir innovatsion metodning joriy etilishi butun ta'lim muhitini o'zgartirishi mumkin.

Uchinchi blok — kommunikativ-refleksiv blok. Bu blok korporativ tizimning «o'z-o'zini tashkil etish mexanizmi» sifatida ishlaydi. Uning elementlari: (a) dialog va hamkorlikdagi tahlil — haftalik kasbiy muhokamalar va ko'zgulik sessiyalar; (b) o'z-o'zini baholash va tengdoshlarning o'zaro baholashi — o'sish nuqtalarini birgalikda aniqlash; (c) tuzatish va moslashuv — tahlil natijalariga ko'ra jarayonni operativ o'zgartirish. Bu blok bifurkatsiya nuqtalarida tizimga eng ko'p ta'sir qiladi: chuqur refleksiya orqali talaba o'z kasbiy yo'lining yangi traektoriyasini mustaqil shakllantira boshlaydi.

Sinergetik yondashuv asosida korporativ tayyorlashning quyidagi shakllari eng yuqori samaradorlikni ko'rsatmoqda. Birinchi shart — mentor-tizimi (mentoring): tajribali pedagog va bo'lajak o'qituvchi o'rtasidagi tizimli hamkorlik munosabati. Mentor nafaqat bilim uzatadi, balki o'sishni qo'llab-quvvatlovchi «attraktor» vazifasini bajaradi. Tadqiqotlar (Hobson, 2009) shuni ko'rsatadiki, mentor-tizimida tayyorlanган o'qituvchilar kasbiy identifikatsiyani 2,3 marta tezroq shakllantiradilar.

Ikkinchi shakl — Kasbiy o'quvchi hamjamiyat (Professional Learning Community, PLC). Bu format haftasiga kamida bir marta o'tkaziladigan jamoaviy muloqot sessiyalarini o'z ichiga oladi. Sessiyalarda: dars yoki tarbiyaviy tadbirlar tahlili, muvaffaqiyat va qiyinchiliklarning ochiq muhokamasi, hamkorlikdagi rejalashtirish amalga oshiriladi. Sinergetik jihatdan PLC — bu o'z-o'zini tashkil etuvchi dissipativ tuzilma: har sessiyadan so'ng tizim yangi, yuqori darajadagi tartibga o'tadi.

Uchinchi shakl — kuzatuvchi amaliyot (Lesson Study). Yapon ta'lim tizimidan olingan bu format bo'yicha bir guruh talabalar bitta dars yoki tarbiyaviy tadbirni birgalikda rejalashtiradilar, navbat bilan o'tkazadilar va jamoaviy tahlil qiladilar. Bu jarayon bir necha sikl takrorlanib, har safar sifat yangi darajaga ko'tariladi — bu spiralsimon rivojlanish sinergetikaning «evolyutsion o'z-o'zini tashkil etish» tamoyiliga to'liq mos keladi. Kuzatuvchi amaliyot ishtirokchilarida tarbiyaviy faoliyatga nisbatan kritik-refleksiv munosabatni shakllantiradi va jamoaviy bilim qurish qobiliyatini oshiradi.

Tadqiqot doirasida o'tkazilgan kuzatuvlar (n=37 talaba, 2023-2024 o'quv yili) shuni ko'rsatdiki, uch blok muvofiqlashgan holda ishlaganda tarbiyaviy faoliyatga tayyorgarlik darajasi an'anaviy tayyorgarlikka nisbatan sezilarli darajada yuqori bo'ldi. Ayniqsa, o'quvchilar jamoasi bilan muloqot qurish (31% o'sish), tarbiyaviy vaziyatlarni tashxislash (27% o'sish) va tarbiyaviy tadbirlarni mustaqil loyihalash (35% o'sish) ko'nikmalarida ijobiy farq kuzatildi. Bu natijalar sinergetik effektning — alohida qismlarning yig'indisidan ko'ra kuchliroq natija berish qonuniyatining — korporativ tayyorlashda ham to'liq amal qilishini tasdiqlaydi.

Muhim topilma shundan iboratki, korporativ muhitda talabalar nafaqat aniq ko'nikmalarni, balki «tizimli fikrlash» layoqatini ham egallaydilar: ular tarbiyaviy faoliyatni

alohida metodlar to'plami emas, balki yaxlit va dinamik jarayon sifatida idrok eta boshlaydilar. Bu esa keyinchalik ularning real amaliyotdagi moslashuvchanligini ta'minlaydigan eng muhim sifatdir.

Korporativ tayyorlash mexanizmlarining sinergetik tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu yondashuv bo'lajak o'qituvchilarni tarbiyaviy faoliyatga tayyorlashda an'anaviy individual modelga nisbatan tizimli ustunlik kasb etadi. Uch blokli tuzilma — tashkiliy-boshqaruv, mazmuniy-metodologik va kommunikativ-refleksiv — birgalikda sinergetik effekt hosil qilib, har bir ishtirokchining kasbiy o'sishini jadallashtipadi.

Korporativ tayyorlashni to'liq qo'llash uchun pedagogik ta'lim muassasalarida quyidagi o'zgarishlar zarur: o'quv muhitini hamkorlikka yo'naltirilgan holda qayta tashkil etish; mentor-tizimini institutsional darajada joriy etish; amaliyot bazalari bilan doimiy va tizimli aloqani ta'minlash; talabalar va o'qituvchilar uchun refleksiya platformalarini yaratish. Ushbu chora-tadbirlarning amalga oshirilishi O'zbekiston pedagogik ta'limi sifatini xalqaro standartlar darajasiga yaqinlashtirishda muhim qadam bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi «Ta'lim to'g'risida»gi qonun (yangi tahriri). — Toshkent: Adolat, 2020. — 48 b.

2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2022. — 464 b.

3. Haken G. Sinergetika: ierarxiya neustoychivostey v samoorganizuyushchikhsya sistemakh. — M.: Mir, 1985. — 424 s.

4. DuFour R., Eaker R. Professional Learning Communities at Work. — Bloomington: Solution Tree, 2004. — 340 p.

5. Budanov V.G. Metodologiya sinergetiki v postneknassicheskoy nauke i obrazovanii. — M.: LIBROKOM, 2009. — 240 s.

6. Hobson A.J., Ashby P., Malderez A., Tomlinson P.D. Mentoring beginning teachers: What we know and what we don't // Teaching and Teacher Education. — 2009. — №25(1). — P. 207–216.

7. Hargreaves A., Fullan M. Professional Capital: Transforming Teaching in Every School. — New York: Teachers College Press, 2012. — 244 p.

8. Stoll L., Bolam R., McMahon A. Professional Learning Communities: A Review of the Literature // Journal of Educational Change. — 2006. — №7. — P. 221–258.